

یادداشت سردبیر

مسئولیت اعضای هیات علمی در نهادینه کردن احترام به حقوق معنوی نویسندگان

یکی از مهم‌ترین آفات پایان‌نامه‌ها و مقالات دانشجویان استفاده از نوشته‌های دیگران بدون استناددهی و یا با استناد غیردقیق و نادرست است. حتی به جرأت می‌توان ادعا کرد که درصدی از مقالات منتشرشده نیز حاوی خطاهایی از آن نوع است که اصطلاحاً سرقت علمی یا ادبی خوانده می‌شود. هر چند که این مسأله خاص دانشجویان نیست، به نظر می‌رسد استفاده بدون استناد از نوشته‌های دیگران در نگارش پروپوزال‌ها و پایان‌نامه‌ها امر رایجی است که البته درصد بالایی از این خطاها با تذکر استادان راهنما رفع می‌شود.

اگر کمبود پایگاه‌های اطلاعاتی جامع داخلی و محدودیت دسترسی به پایگاه‌های خارجی را از دلایل اینگونه خطاها نشماریم، ذکر بدون استناد مطالب نویسنده‌های دیگر می‌تواند دو دلیل عمده داشته باشد: (۱) آسان طلبی برخی دانشجویان، و (۲) عدم اطلاع دانشجویان از نادرست بودن استفاده بدون استناد نوشته‌های دیگران.

ذکر بدون استناد مطالب نویسندگان دیگر به هر دلیلی که انجام بگیرد، به یک اندازه غیرقابل توجیه است و صدمات آشکاری در حوزه تحقیق و تألیف به جا می‌گذارد. این رفتارها از یک سو موجب تضییع حقوق سایر نویسندگان و از سوی دیگر سبب بی‌اعتبارشدن نویسنده خاطی می‌شود. رعایت اصول استناددهی و توجه و حساسیت نسبت به صحت استنادها و رعایت حقوق سایر نویسندگان در همه رشته‌های علمی ضرورت دارد، اما در علم اطلاعات و دانش‌شناسی به دلیل رسالت ویژه این شاخه از علوم که درون‌مایه اصلی آن اطلاعات و دانش است، اهمیتی مضاعف می‌یابد.

هر چند که نمی‌توان امیدوار به وجود راه حل قطعی برای پیشگیری از رفتارهای استنادی غیراخلاقی بود، شاید بتوان تلاش در جهت نهادینه کردن احترام به مالکیت معنوی را یکی از رسالت‌های مدرسان دانشگاه‌ها به حساب آورد. آموزش حساسیت نسبت به حفظ حقوق معنوی سایر نویسندگان بخشی از وظیفه آموزشی راهنمایان پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی به ویژه در مقطع کارشناسی ارشد است. چنانکه پیشتر اشاره شد، یکی از دلایل عدم استناددهی، بی‌اطلاعی از ضرورت این امر است. به کرات مشاهده می‌شود که دانشجویان بخشی از مطالب منتشرشده را به نوشته‌های خود منتقل می‌کنند و حتی اگر به نویسنده استناد نیز بدهند، تمامی استنادهای خارجی آن متن را به همان صورت سابق در نوشته خود وارد می‌نمایند و در ظاهر چنین می‌نمایند که ترجمه این متون استنادشده خارجی را خود انجام داده‌اند؛ حال آن‌که مطلب عیناً از یک متن فارسی کپی‌برداری شده است. در صورت دقت راهنمایان پایان‌نامه‌ها، بخش عمده این خطاها می‌تواند با تذکرات به موقع رفع شود و در جریان اجرای پایان‌نامه، راه و روش اخلاقی و صحیح پژوهش و نگارش به دانشجویان آموزش داده شود. در واقع نیز پایان‌نامه کارشناسی ارشد فرصتی برای آموزش تحقیق به دانشجویان است و فلسفه وجودی پایان‌نامه در این مقطع همین جنبه آموزشی آن است. هر چند که راهنمایان پایان‌نامه‌ها تلاش لازم در جهت آموزش تحقیق و همچنین حفظ کیفیت پایان‌نامه را به عمل می‌آورند، اما این جنبه از کیفیت،

یعنی عاری بودن پایان نامه از موارد عدم رعایت حقوق معنوی دیگران، بخش بسیار مهمی است که کمتر مورد توجه قرار می گیرد. همچنین در داوری پایان نامه ها نیز لازم است به کیفیت پایان نامه از نظر رعایت حقوق معنوی نویسندگان دیگر توجه ویژه ای مبذول شود. شاید بتوان امیدوار بود که با پررنگ کردن اهمیت این امر و تلاش مسئولان هیأت علمی دانشگاه ها، ضرورت رعایت حقوق معنوی نویسندگان و اجتناب از تخلفات استنادی، مورد توجه بیشتر دانشجویان قرار بگیرد و رعایت دقیق این امر در بین پژوهشگران جوان به تدریج نهادینه شود.

نجلا حریری
سردبیر